

EXPERIMENTEREN EN ENTHOUSIASMEREN

Interview met lerarenopleider Coen Peppelenbos over zijn boek *Moeten we dit weten voor de toets? Hoe overleef ik het literatuuronderwijs?*

Docent en schrijver Coen Peppelenbos werkt ruim dertig jaar als lerarenopleider aan de NHL Stenden Hogeschool in Leeuwarden, waar hij uiteenlopende vakken over literatuur verzorgt voor de aanstaande vo-docenten Nederlands. In zijn recente boek *Moeten we dit weten voor de toets?* zet hij zijn visie uiteen over hoe dit onderwijs zowel op het hbo als de middelbare scholen anders en beter zou kunnen, maar houdt hij ook een harts-tochtelijk en inspirerend pleidooi voor de kracht van literatuur.

WILLEM GOEDHART

Sinds de jaren negentig probeert lerarenopleider Coen Peppelenbos zijn passie voor literatuur over te dragen op aanstaande docenten Nederlands. Met vallen en opstaan verkreeg hij inzichten over de beste manieren om dit te doen, maar hij zag ook dat de aandacht voor literatuuronderwijs gemarginaliseerd werd op scholen en lerarenopleidingen. Als tegenreactie daarop schreef hij in de Tzum-reeks het boek *Moeten we dit weten voor de toets? Hoe overleef ik het literatuuronderwijs?* Op een namiddag in café De Wolthoorn, de literaire kroeg van Groningen, vertelt hij enthousiast over de verzameling aan korte teksten in zijn boek, die zowel praktische handvatten voor docenten, humor als felle opinies bevatten.

Wie afgaat op de titel en ondertitel van Peppelenbos' boek verwacht mogelijk een neerslachtig en zuur relaas van een docent op leeftijd over de afbraak van het lite-

ratuuronderwijs (vroeger was alles beter), maar niets is gelukkig minder waar. Peppelenbos koos de titel vanwege de herkenning die deze vraag vermoedelijk bij docenten oproept: 'Je hebt dan net een prachtig verhaal verteld over een middeleeuws gedicht en hoe jij nog altijd ontroerd raakt door bepaalde gevoelens daarin, en dan vraagt een ijverige student of je dit moet leren... Ik begrijp die vraag wel gezien de rigide toets-cultuur die het onderwijs steeds meer bekneelt, maar het is dan altijd even slikken voor je antwoord geeft. Gelukkig zijn er ook genoeg studenten die aangeven dat ze je graag horen vertellen, en je verhaal wel degelijk onthouden.'

Positieve ontwikkelingen

Het kenmerkt de eindeloze tweestrijd die Peppelenbos ervaart en in zijn boek regelmatig ter sprake brengt: 'Ja, er gaat veel mis, er kan van alles beter, maar er gebeuren ook heel veel mooie dingen, er zijn veel enthousiaste docenten die leerlingen daadwerkelijk kunnen

Coen Peppelenbos met collega Bart Temme en studenten van de lerarenopleiding van NHL Stenden. Foto: Friso Bruins

inspireren om literatuur te lezen.' Zijn boek is dan ook nadrukkelijk niet bedoeld om te betogen wat er de afgelopen decennia allemaal fout is gegaan; er is volgens Peppelenbos juist veel verbeterd in vergelijking met de jaren zeventig en tachtig, waarin hij zelf op school zat in Raalte en Nederlands studeerde in Groningen. 'Er was toen geen aandacht voor jeugdliteratuur en een genre als adolescentenromans bestond überhaupt nog niet: leerlingen laz en ver weg voor hen waren. Ook de lesmethodes waren dor en irrelevant als het om fictie en literatuur ging: alleen maar vragen over technische zaken of de kenmerken van een literaire stroming. Een restant daarvan zie je nog wel in sommige methodes, maar er wordt tegenwoordig ook gekeken naar de betekenis en context van teksten, en aan leerlingen gevraagd wat zij ervan vinden of leren. Wij moesten een fikse lijst boeken lezen, dus velen worstelden zich door onbegrijpelijke klassiekers heen, of ze beperkten zich tot de vermaarde uittreksels,

waar een lucratieve handel in bestond. Het is volgens mij echt niet zo dat er destijds veel meer of beter gelezen werd door leerlingen dan nu, integendeel zelfs.'

Peppelenbos ging na zijn opleiding tot leraar eerst aan de slag in het voortgezet onderwijs: in Leek kreeg hij tijdens zijn stage direct drie eindexamenklassen onder zijn hoede, waardoor hij snel leerde wat er als docent van hem verwacht werd. Na enkele jaren kon hij min of meer per toeval dankzij wijlen Remco Ekkers, vermaard dichter van poëzie voor jongeren, aan de slag bij de lerarenopleiding, waar hij in de loop der tijd steeds meer vakken over literatuur mocht geven en ontwikkelen. 'In die eerste jaren had je nog veel vrijheid: ik liet me voor colleges inspireren door boeken die verschenen, zoals *De canon onder vuur*. Met de studenten las en besprak ik dan bijvoorbeeld de *Abele Spelen* of *Max Havelaar*, en we legden die klassiekers langs de feministische of racistische meetlat, wat heel boeiende en inzichtelijke gesprekken opleverde. Ik nam hun mening

en ideeën serieus, en dat werd hopelijk gewaardeerd; ik wist het als expert niet beter, ik had hooguit meer kennis en leeservaring, waardoor ik de gesprekken kon sturen en studenten zo verder helpen in hun literaire ontwikkeling.'

Herkenning en beleving

Die benadering heeft Peppelenbos nog altijd, vooral wanneer hij studenten onderwijst over historische letterkunde, wat hem na aan het hart ligt. Daarbij kiest hij doorgaans niet voor de platgetreden paden over de culturele of historische context van canonieke teksten die je in de schoolboeken tegenkomt, maar focust hij juist op de verhalen zelf. 'Neem zo'n tekst als *De reis van Sint Brandaan*; daar kun je heel veel christelijke symboliek in herkennen, maar dat zegt studenten niks. Het gaat er juist om dat het een krankzinnig avonturenverhaal is vol fantastische wezens en beproevingen. Dan maak ik liever een vergelijking met fantasyboeken of films die leerlingen kennen, of een tv-programma als *Expeditie Robinson*.' Bij het bespreken van zulke teksten vraagt Peppelenbos dan ook stevast aan zijn studenten hoe zij deze relevant willen maken voor hun leerlingen, en hij reikt hun daarvoor ideeën aan, net als in het laatste gedeelte van zijn boek. 'Een toneeltekst kun je bijvoorbeeld veel beter laten opvoeren dan lezen, of je laat leerlingen er een filmpje van maken. Dat kost je drie lessen, maar het resultaat is iets waardevols dat ze bijblijft. Een droge uitleg van vijftien minuten zijn ze na de les direct vergeten.'

Toch raakte Peppelenbos in de loop van zijn carrière het contact met studenten enigszins kwijt, en liet hij zich ook ontmoedigen door aankomende docenten die schaamteloos verklaarden eigenlijk niet van lezen te houden en met rollende ogen naar zijn gepassioneerde hoorcolleges luisterden. 'Ik kreeg er gelukkig weer zin in toen ik een lesbezoek aflegde bij mijn latere collega Cilla Geurtsen, die voor elke leerling een persoonlijke leestip had die bij hem of haar paste, en precies de juiste inhoud en thema's besprak waardoor leerlingen geïnteresseerd raakten, in plaats van hen te bevragen over de structuur of technische aspecten van verhalen en gedichten. Van

Foto: Alfred Oosterman

'Ik nam hun mening en ideeën serieus, en dat werd gewaardeerd'

haar heb ik geleerd dat je niet de instelling moet hebben dat leerlingen blij mogen zijn dat ze les van jou krijgen, maar dat jij juist blij moet zijn dat je ze iets mag leren over literatuur. En als je dat op de goede manier doet, staan ze daar écht voor open. Die "goede manier" laat zich overigens niet eenvoudig beschrijven of vangen in simpele werkvormen: het is vooral eindeloos experimen-

teren en enthousiasmeren, waarbij je nooit de moed moet verliezen.'

Dit paradigma staat echter haaks op de manier hoe studenten aan de lerarenopleiding in de bachelor van het hbo worden getoetst, namelijk met de door Peppelenbos en enkele collega's verguisde LKT (Landelijke Kennisbasistoets; zie kader 1). 'Daardoor moet je alsnog eindeloos veel begrippen aanleren waar je als lezer of schrijver in de praktijk nooit mee bezig bent, en verworden prachtige verhalen of gedichten tot een abstract puzzeltje met een eenduidige oplossing. Knap dat een student een bepaald metrum in een gedicht kan herkennen, maar ik wil juist in gesprek over wát zo'n gedicht kan doen met de lezer, en

DE LANDELIJKE KENNISBASISTOETS: 'EEN ZINLOOS MONSTRUM'

Alle studenten van lerarenopleidingen aan het hbo moeten verschillende landelijke deoltoetsen succesvol afleggen waarin hun basiskennis van de vakinhoud wordt getoetst. Voor de literatuurtoets worden zo'n 200 begrippen en stromingen bevraagd, met opgaven als:

'En het eind dat ik wilde ontvluchten'
(J.C. Bloem)

Wat is het metrum van deze dichtregel?

A anapest

B dactylus

C jambe

D trochee

Hoe heet de poëtische stroming waarin dichters proberen om via een gedicht, via de taal, een hogere, ideale werkelijkheid te bereiken?

A impressionisme

B modernisme

C sensitivisme [staat niet in de begrippenlijst]

D symbolisme

Kader 1

INSPIREREND VOORBEELD: LEESCLUB VOOR LEERLINGEN ÉN HUN OUDERS

Sinds 2015 organiseert Grietinus Mollema, docent Nederlands op het Willem Lodewijk Gymnasium in Groningen, samen met collega's een vrijwillige literaire leesclub voor de leerlingen in de bovenbouw. Elk jaar worden er drie romans gelezen rondom een thema, van sterke vrouwen in de geschiedenis tot migratie of klimaatverandering. De boeken zijn oplopend in leesniveau: van Simone van der Vlugt via Anna Enquist naar Stefan Hertmans (historische romans), of van Murat Isik naar Tommy Wieringa tot Ilja Leonard Pfeijffer (migratie). De leerlingen lezen elke periode een boek en komen daarna bij elkaar om er gezamenlijk, onder leiding van een docent Nederlands, verder over van gedachten te wisselen. Een bijkomend voordeel is dat leerlingen de gelezen boeken op hun leeslijst mogen zetten, en ook dat ze tijdens het gesprek alvast bruikbare informatie verzamelen over de roman en zo op een prettige manier oefenen voor hun mondelinge literatuurexamen in klas 6. Ook komen de leerlingen bij deze gezellige bijeenkomsten in contact met leerlingen uit andere klassen en jaarlagen, met als gedeelde basis dat ze graag lezen en samen over literatuur praten. De meningen van leerlingen over de boeken lopen vaak uiteen, waardoor er vanzelf discussie ontstaat, ook over de literaire of maatschappelijke waarde van het gelezen werk. Als kers op de taart wordt een van de schrijvers aan het eind van het jaar op school uitgenodigd om te vertellen over het boek en met de leerlingen van de leesclub en hun ouders in gesprek te gaan – een exclusieve bijeenkomst die altijd zeer positief gewaardeerd wordt door alle betrokkenen.

De kracht van dit initiatief schuilt volgens Coen Peppelenbos, die in aanraking kwam met de leesclub en Grietinus Mollema doordat hij als criticus werd uitgenodigd om iets te vertellen over het bespreken en recenseren van literaire boeken, enerzijds in de eenvoud ervan, maar vooral ook in het feit dat de ouders van de leesclubleerlingen uitgenodigd worden om mee te lezen. 'Daardoor stimuleer je thuis gesprekken over het boek aan de eettafel, en kunnen ouders vanuit hun eigen expertise en ervaring hun licht laten schijnen op de verhalen of thematiek, wat vaak weer andere inzichten biedt dan die van de docent.' Mollema beaamt dit en vertelt dat een groep ouders al sinds het eerste jaar meedoet, ook nu hun kinderen al jaren van school zijn. 'Ze vinden de gesprekken zo leuk dat ze willen blijven: hoe mooi is dat?'

Kader 2

wáárom dat zo is. Ik probeer literatuur aan te bieden in de context waarin deze gelezen en gezien wordt door enthousiaste liefhebbers, niet door theoretische academici. Daarom laat ik filmpjes zien van dichters als Ellen Deckwitz, Joost Oomen, Maud Vanhauwaert, dan zie je studenten opveren: dit is te gek, mooi, of een beetje apart – het maakt iets bij ze los, ze willen er meer over weten. Om te benoemen wat dat precies is, kun je natuurlijk best narratologische begrippen gebruiken, maar ik leg deze dan uit wanneer ze relevant zijn. De theoretische kennis is verworden tot doel, terwijl het een middel moet zijn om gezamenlijk te kunnen praten over literatuur.’

Toetsing in de praktijk

Literatuur moet wat Peppelenbos betreft dan ook vooral via gezamenlijke gesprekken getoetst worden, zoals de leesclubs in de klas die steeds meer in opkomst zijn (zie ook kader 2 voor een inspirerend voorbeeld). ‘Als je leerlingen wat meer vrijheid geeft om samen over boeken te praten en eruit te halen wat ze opvalt of interesseert, krijg je waardevolle gesprekken waarin leerlingen zich durven te uiten. Laat ze vragen stellen aan elkaar, in plaats van dat jij ze kritisch bevraagt. Dat vergt enige oefening in het formuleren en doorvragen, maar je leert er uiteindelijk veel van. Weliswaar is zo’n groeps gesprek voor de vlotte praters makkelijker dan voor de stille denkers, maar als goeie docent kun je ook deze leerlingen in een vertrouwde setting aan het woord krijgen. Het beoordelen ervan blijft wel altijd een beetje geklooi met een rubric, maar de resultaten zijn bevredigender dan van zo’n theoretische LKT.’

Ook vindt Peppelenbos dat literatuur lezen niet altijd getoetst moet worden of dat elk boek vergezeld moet gaan van een gesprek of eindopdracht. ‘Daag leerlingen bijvoorbeeld uit om zo veel mogelijk te lezen, een *challenge*, waarbij geen regels zijn over wat te lezen of de uiteindelijke verwerking ervan. Als docent moet je dan ook het goede voorbeeld geven en meedoen, zodat leerlingen als doel krijgen jou te verslaan in het aantal gelezen boeken. Dat sluit ook aan bij hoe leerlingen nieuwe boeken tot zich nemen via Instagram en TikTok. Natuurlijk moet je literatuuronderwijs daar geen slap aftreksel van worden, maar je kunt dergelijke media wel als inspiratiebron en toegankelijke instap gebruiken.’

Peppelenbos pleit er dan ook voor dat leerlingen in het voortgezet onderwijs naast literaire klassiekers gestimuleerd moeten worden om een dichtbundel op de leeslijst te zetten, evenals een literaire strip of non-fictieboek van gerenommeerde auteurs. ‘Uiteindelijk

‘Ik ben er dan ook niet voor om het aantal verplicht te lezen titels terug te schroeven, maar ik pleit wel voor meer variatie en differentiatie’

moeten alle teksten die je leest een opstapje zijn naar een volgende tekst, die net weer iets moeilijker is. Literatuur lezen is vooral een kwestie van oefening en kilometers maken, veel verschillende teksten lezen en daarover nadenken en praten, om uiteindelijk te ontdekken wat bij jou past, waarmee het ook een ontdekkingsreis over jezelf is. Ik ben er dan ook niet voor om het aantal verplicht te lezen titels terug te schroeven, maar ik pleit wel voor meer variatie en differentiatie. Ook de leesclubs zijn daarbij een hulpmiddel: zwakke lezers kunnen leren van hoe ervaren leerlingen lezen, en andersom. Sommige leerlingen bereiken wellicht niet het vereiste niveau in de eindtermen, maar die hebben dan op z’n minst verhalen gelezen waar ze iets mee konden, en daar serieus over nagedacht. De leerlingen die wel geraakt worden door boeken help je zo ook stapsgewijs richting de “volwassen” literatuur, waar je op jonge leeftijd in het drukke schoolwezen soms ook nog niet helemaal klaar voor bent. De kans dat leerlingen op latere leeftijd nog eens een boek van een literaire auteur ter hand nemen, is echter veel groter als je positieve herinneringen bewaart aan je literatuuronderwijs. Ik hoor weleens verhalen over leerlingen die na hun mondelinge eindexamen, ook als ze een voldoende hebben behaald, trots verklaren dat ze vanaf nu nooit meer literatuur zullen lezen. In dat geval heb je wat mij betreft als docent jammerlijk gefaald...’ ■

films en series

Im Westen Nichts Neues

De tiener Paul Baumer besluit om samen met zijn vrienden Albert en Muller vrijwillig in dienst bij het Duitse leger te gaan. Daarvoor wordt zelfs een handtekening van zijn vader vervalst. Maar hun kinderlijke geloof in een heldhaftig vervolg wordt al snel de grond in geslagen wanneer ze met de werkelijkheid aan het front geconfronteerd worden. Paul moet zijn vooropgezette ideeën omtrent de vijand en het hele conflict bijstellen. *Im Westen Nichts Neues* vertelt het al twee keer eerder verfilmde verhaal van Erich Maria Remarque, een overlever van de Eerste Wereldoorlog die de zinloosheid en de gruwelen van de oorlog uitgebreid beschrijft. Het boek was weliswaar een groot succes, maar werd tijdens de nazi-tijd in Duitsland verboden. De film werd dit jaar met maar liefst vier Oscars, waaronder die voor beste internationale film, en zeven BAFTA's bekroond. De film is zeker geschikt voor gebruik in de klas, misschien in samenwerking met de sectie geschiedenis. Aangrijpend verhaal en schitterend camerawerk, waardoor je na het kijken zeker nog een tijdje in je stoel zit na te trillen.

Im Westen Nichts Neues is te zien op Netflix.

Im Westen Nichts Neues

Rimini

Richie Bravo, die ooit een succesvolle carrière in de popmuziek had, leidt een nogal triest bestaan in de Italiaanse badplaats Rimini. Geen kolkende zalen, maar een aanblik van oudere toeristen die buiten het seizoen voor een prik in de hotels aan de kust verblijven. Richie is in een permanente staat van verdoving en heeft tegen betaling seks met fans. Op die manier weet hij zijn gokverslaving tussen de bedrijven door ook nog te onderhouden. Als zijn dochter op een dag met een eis om geld zijn leven terug instapt, komt zijn bijzondere leefstijl abrupt tot een einde. Want Richie heeft weliswaar het geld niet om haar te betalen, maar wil wel zijn dochter in zijn leven proberen te houden. Rimini kent een aantal fraaie tragikomische scènes, maar weet over het algemeen niet heel erg te boeien. Daarvoor is het verhaal te dun en de thematiek wat te simplistisch. Bovendien wordt het verhaal wel erg uitgemolken, twee uur is echt te lang. Niet een al te grote aanrader voor in de klas derhalve.

Rimini is te zien op verschillende streamingdiensten.

Triangle of Sadness

De modellen Carl en Yaya worden uitgenodigd voor een luxe cruise met aan boord een gevarieerd gezelschap aan extreem rijke passagiers, onder wie een Russische oligarch, Britse wapenhandelaars en een eigenzinnige, alcoholische, Marx citerende kapitein. Alles lijkt in eerste instantie prima te verlopen, al is er wel een hevige storm op komst. De cruise eindigt met de ondergang van het schip en het koppel strandt met een groep miljardairs en een schoonmaakster op een onbewoond eiland. In een strijd om te overleven wordt de hiërarchie volledig op zijn kop gezet. *Triangle of Sadness* is een uiterste onderhoudende film met veel hilarische momenten. Mocht er zo hier en daar een boodschap in de film zitten, dan wordt die ondergesneeuwd door extreme, overtrokken scènes. Het moment waarop iedere passagier begint over te geven tijdens de storm zal iedere bezoeker nog wel een tijdje bijblijven. De film is geschikt voor gebruik in de klas, al zal het voornamelijk gaan om een afleiding of opvullen van tijd. Veel leerzaam materiaal heb ik niet kunnen ontdekken.

Triangle of Sadness is verkrijgbaar op blu-ray en dvd en te zien op verschillende streamingdiensten.